

Nummer 4 | Juni 2021

THUIS IN HET LANDSCHAP



Landschapsbeheer
Groningen



■ Biodiversiteit:
Het landschap leeft

■ Bewoners en biodiversiteit:
Bijenoase Eenrum

Inhoud



04



07



10



12



16



18

COLOFON

Jaargang 2 | maart 2021
Thuis in het landschap verschijnt vier keer per jaar.

Uitgave

Landschapsbeheer Groningen
Roderwolderdijk 60
9744 TH Groningen
T (050) 534 51 99
info@landschapsbeheergroningen.nl

Redactie

Landschapsbeheer Groningen

Vormgeving

Create ID - Sandra Jonge Poerink

Fotografie

Klara Norg fotografie, Stefan Pronk
Stichting Landelijk Gebied Haren
Provincie Groningen, Marketing Groningen
Landschapsbeheer Groningen

Ontvangt u het magazine voortaan liever digitaal? Mail dan uw gegevens naar info@landschapsbeheergroningen.nl.



- 03. Beleving van landschap
- 04. Het landschap leeft
- 07. Natuureducatie
- 08. Bijenoase Eenrum
- 09. Interview Boerderdij Edzemaheerd
- 10. Parels van poelen
- 12. Gebiedsbiografie
- 13. Zonder bijen geen appels en peren
- 14. Botanisch schetsboek: paardenbloemen
- 15. Maaien of zaaien
- 16. Maaien met de zeis
- 17. Landschappelijke quickscan
- 18. Flora en fauna: dood hout leeft
- 19. Aan de slag: maak je tuin natuurvriendelijk
- 20. Beleef het landschap

Biodiversiteit en landschap

Het klimaat en ons ecosysteem veranderen zorgelijk. De tijd dat monoculturen en topproductie in de landbouw de biodiversiteit konden verdrijven lijken daarom voorbij. De landbouw maakt zich op voor een nieuw tijdperk onder de noemer natuurinclusieve landbouw. Natuurterreinen dragen structureel bij aan de toename van de biodiversiteit, maar daar ligt niet de grootste kans. Het landbouwareaal is immers vele malen groter en kan bovendien snel een grote stap vooruit maken. En dat zal helpen.

Natuur, landbouw en landschap gaan in de praktijk altijd al samen. Een mooie, gezonde houtwal dient als veekering, biedt een fijne schaduwplek voor de koe, is een pracht om naar te kijken en draagt stevig bij aan de biodiversiteit. De herontdekking van biodiversiteit voor een duurzame landbouw vormt dan ook een mooie kans om de natuur in het landschap een krachtige impuls te geven.

Ook de overheden hebben veel grond en water in het buitengebied. Zij kunnen bijvoorbeeld met ecologisch bermbeheer een goede slag maken. En ziektes en plagen, zoals de essentaksterfte die in Groningen rondwaart, laten zien dat éénsoortige aanplant niet alleen beperkt bijdraagt aan biodiversiteit, maar ook kwetsbaar maakt en beter kan worden ingeruild voor robuustere, gevarieerdere beplanting.

En dan zijn daar onze eigen tuinen. Een tuin biedt veel kansen om bij te dragen aan de biodiversiteit en eenmaal goed ingericht is het vaak ook nog een lust voor het oog en een plezier om in te werken.

De onderlinge verbindingen in ons ecosysteem zijn te lang miskend. Vanuit het handelsperspectief van de gebruiker en de bewoner zijn de opgaves voor biodiversiteit, het klimaat, participatie en landschap aan elkaar verbonden. Het wordt daarom tijd voor een aanpak die de meerwaarde van ál deze verbindingen waardeert en weer als uitgangspunt neemt.

In dit nummer dan ook een bloemlezing van de vele invalshoeken die het thema biodiversiteit kent en verbindt. Veel inspiratie toegewenst!

’ DE WAARDERING VOOR
BIODIVERSITEIT ZIT
BIJ ONS IN DE GENEN



Peter Hellinga

BIODIVERSITEIT

Het landschap leeft

De paarse morgenster, grauwe kiekendief en schorzijdebij zijn soorten die niet uit het Groningse landschap weg te denken zijn. De aanwezigheid van verschillende dier- en plantensoorten en hun aantallen vertellen ons veel over de kwaliteit van het landschap. Hoe meer variatie, hoe meer het landschap leeft!

Typisch Gronings

De variatie in flora en fauna is afhankelijk van het lokale landschap. Het bodemtype speelt hierin een belangrijke rol. Op de rijke kleigronden komt van nature minder variatie voor dan in een voedselarme zandstreek, maar ook landgebruik bepaalt mede welke soorten we tegenkomen. Zo kenmerken de houtsingels in het Westerkwartier zich door stekelige struiksoorten, die dienden als veekering. En wist jij dat de typisch Groningse paarse morgenster hier eigenlijk helemaal niet vandaan komt? Hij is rond de zestiende eeuw naar Groningen gehaald vanuit het Middellandse zeegebied om zijn eetbare wortels.

Laat het landschap leven

De mate van biodiversiteit is een belangrijke indicatie voor de kwaliteit van het landschap. Hoe hoger de biodiversiteit, hoe hoger de CO²-opname, kringloop van voedingsstoffen, mate van bestuiving en hoe lager de kans op plaaguitbraken en het vestigen van invasieve exoten. Wereldwijd neemt biodiversiteit sterk af en in Nederland gaat dit zelfs harder dan gemiddeld.

Het is bewezen dat meer plantensoorten zorgen voor breder assortiment aan planteneters en roofdieren. Dit geldt op alle niveaus, van piepkleine bodemdieren tot grote zoogdieren. Het verlies van biodiversiteit in planten leidt hierdoor tot het verlies van verschillende diersoorten. Dit domino-effect heeft tot gevolg dat het herstel van biodiversiteit minder gemakkelijk gaat dan het verlies ervan.

Als je een landschapselement, zoals een verdwenen houtsingel of bosje, herstelt betekent dit niet automatisch dat alle verdwenen dieren en planten terugkeren. Hier gaan vaak jaren overheen of soorten zijn volledig verdwenen uit de omgeving en keren niet meer terug. Het is daarom belangrijk om ervoor te zorgen dat we de ecologische kwaliteit van het landschap met zijn allen beschermen.



’ OP SCHRALE BODEMS GROEIEN MEER PLANTENSOORTEN DAN OP VOEDSELRIJKE BODEMS.

Geschikt voedsel spreekt voor zich: zonder eten is er geen energie om te leven. In de praktijk zie je hier een vreemde tegenstelling. Op schrale bodems groeien namelijk meer plantensoorten, dan op voedselrijke bodems. Op een voedselrijke bodem overheerst een handjevol soorten, waardoor andere planten geen kans meer krijgen om te groeien. Armere gronden hebben dus een grotere rijkdom aan flora en fauna.

Voor voortplanting is de aanwezigheid van nest- en broedmogelijkheden en voldoende individuen om inteelt te voorkomen een voorwaarde. Het verlies van een soort begint vaak met het kleiner worden van een populatie. Dit kunnen we tegengegaan door bestaande populaties met elkaar te verbinden of door een toename van de broedmogelijkheden te creëren.

Bij veiligheid kun je denken aan schuilmogelijkheden tegen roofdieren, vorst of hitte, zoals struwelen, hoog gras, holletjes of rommelplekjes.

Onze werkwijze

Biodiversiteit is een essentieel onderdeel van het landschap, zonder dieren en planten is er immers geen leven. Landschapsbeheer Groningen draagt

daarom waar mogelijk bij aan het behouden en ontwikkelen van biodiversiteit.

We volgen hiervoor twee richtingen binnen dit thema: soortenbescherming en groene verbindingen. Soortenbescherming stimuleert soorten die hier van nature voorkomen, zoals de ransuil en de schorzijdebij. Door het aanleggen en herstellen van groene landschapselementen verbinden we het groen met elkaar.

Soortenbescherming

In deze programmalijn richten we ons vooral op bescherming van soorten die op de ‘Lijst Groninger soorten en habitats’ staan. Dit zijn soorten die sterk gebonden zijn aan het (cultuur)landschap van Groningen of hier voorkomen en sterk achteruitgaan. Binnen deze projecten werken we aan het herstellen van de leefomgeving van een individuele soort.

In ons project Een nest voor de ransuil vergroten we het nestaanbod voor ransuilen in samenwerking met vrijwilligers, om de afname van deze uilensoort tegen te gaan. In sommige projecten kiezen we voor het verbeteren van de habitat van een specifieke gidssoort. Als een gidssoort het goed doet, betekent dit dat andere soorten meeprofiten. Een mooi voorbeeld is het project Nederland Zoemt dat zich richt op wilde bijen. Zij zijn een van de weinige insectensoorten waarvan de larven stuifmeel eten in plaats van bladeren. Wilde bijen hebben hierdoor gemiddeld meer planten nodig om voldoende voedsel te vinden dan de meeste andere insectensoorten. Dit betekent dat als de wilde bijen ergens kunnen overleven, er ook genoeg voedsel aanwezig is voor veel andere insectensoorten.



Groene verbindingen

Kwalitatief hoogwaardige groene verbindingen zijn belangrijk voor een gezond landschap. Door de ecologische kwaliteit van de verbindingen te versterken en nieuwe verbindingen aan te leggen, kunnen flora en fauna zich beter verspreiden en uitbreiden en komen bestaande populaties met elkaar in verbinding te staan. Dit heeft als voordeel dat een populatie een grotere overlevingskans heeft als een bepaalde locatie door de omstandigheden (tijdelijk) minder geschikt is door bijvoorbeeld droogte, ziekte of het verdwijnen van een lokale leefomgeving.

Een netwerk van groene verbindingen bestaat uit allerlei verschillende elementen zoals soortenrijke bermen, houtsingels, kruidenrijke graslanden, natuurvriendelijke oevers en natuurrijke dijken. We creëren ook groene hotspots, zoals bijendyllen, natuurerven, boomgaarden en gevarieerde dorpsbossen.

In het project Natuurrijke slaperdijken Groningen werken we met verschillende partijen samen om de slaperdijken in te richten als groene verbindingen. Er zijn meidoorns aangeplant, vogelakkers aangelegd en er wordt extensiever maaibeheer toegepast. Hiervan profiteren verschillende soortgroepen, zoals zangvogels, insecten, muizen en roofvogels. Het project B(l)oeiende bosranden richt zich op het verbeteren van de ecologische kwaliteit van dorpsbossen, door bijvoorbeeld een kruiden struiklaag aan te brengen en de aanleg van een natuurvriendelijke oever.



Inheemse beplanting

Ook in de projecten waarbij biodiversiteit niet het leidende thema is, houden we altijd rekening met de biodiversiteit. Binnen het thema beplanting kiezen we bijvoorbeeld bij nieuwe aanplant voor soorten die van nature op een locatie voorkomen. Een mooi voorbeeld is het project Herstel houtsingels in het Zuidelijk Westerkwartier waar we 75 kilometer houtsingellandschap herstellen. Deze houtsingels zijn waardevolle groene verbindingen waar veel diersoorten van profiteren.

Cultuurhistorie en biodiversiteit

Buitenplaatsen en landgoederen zijn een perfect voorbeeld van een locatie waar biodiversiteit en cultuurhistorie bij elkaar komen. Goed beheer van cultuurhistorische groenelementen, zoals oude lanen, singels, hagen en boomgaarden, zorgt voor een hoge mate van biodiversiteit op de buitenplaatsen. We beheren dit soort elementen altijd

met oog voor de biodiversiteit. Zo kunnen wilgen het beste om-en-om geknot worden, zodat ieder voorjaar wilgen in bloei staan.

Samen

We werken altijd samen met verschillende partners in onze projecten, zoals overheden, boeren, particulieren en natuurorganisaties. Ook betrekken we altijd bewoners en vrijwilligers. We vinden dit erg belangrijk, omdat dit de inwoners zijn van het landschap waar we mee aan de slag gaan. Door bewoners zelf mee te laten denken en helpen bij de ontwikkeling en uitvoering van de plannen, zal de biodiversiteit extra profiteren omdat er meer kennis en draagvlak is. Een mooi voorbeeld is Natuurerven Noordlaren, waarbij samen met eigenaren het erf natuurvriendelijk is ingericht.

Iedere bewoner kan zelf bijdragen aan de biodiversiteit in het landschap. In ons magazine geven we tips om jou op weg te helpen. Als je meer wilt weten over een van onze biodiversiteitsprojecten of als vrijwilliger aan de slag wilt, neem dan een kijkje op onze website of neem contact op met Anita Pigmans via a.pigmans@landschapsbeheergroningen.nl of 050 - 534 51 99.



Natuureducatie Groningen

Dat natuureducatie door middel van buitenbeleving niet alleen goed is voor het kind, maar ook voor de toekomst van onze natuur en ons landschap is niets nieuws. Samen met andere Groningse natuurorganisaties zijn wij ervan overtuigd dat bewustwording en educatie nodig zijn om mensen bewuste keuzes te laten maken en te betrekken bij de eigen groene leefomgeving. Onderzoek heeft aangetoond dat als kinderen in de basisschoolleeftijd in aanraking komen met natuureducatie, zij later verstandiger omgaan met de natuur. Bovendien, als je kinderen raakt, bereik je ook hun ouders, verzorgers, grootouders, broers, zussen en burens.

In Groningen bestaat op dit moment nog geen overzichtelijk aanbod van natuurbelevingen voor scholen. Scholen krijgen van vele organisaties informatie en worden hierdoor vaak overspoeld. Dat leidt er helaas toe dat niet iedere school deze vorm van natuureducatie benut en haar leerlingen niet 'onderdompelt' in de natuur dichtbij.

De Groningse natuurorganisaties hebben daarom de handen ineengeslagen en het initiatief genomen voor een gezamenlijk, sterk en structureel natuureducatienetwerk Groningen. Hiermee maken we het scholen heel gemakkelijk om te kiezen voor hoogwaardige natuurbelevingen, die passen bij het



eigen lesprogramma. Ons doel is om alle Groninger kinderen minimaal één keer in hun basisschooltijd een onvergetelijke en kwalitatief waardevolle natuurbeleving te laten ervaren in hun eigen omgeving.

Door de samenwerking van de Groningse natuurorganisaties komt er één loket voor alle natuurbelevingen voor groep 5 en 6 van het basisonderwijs. Scholen kunnen zich bij het loket aanmelden voor een activiteit naar keuze. De activiteiten worden ontwikkeld door de professionals van de Groningse natuurorganisaties en uitgevoerd door een vaste groep vrijwilligers.

Het uiteindelijke doel is een provinciedekkend aanbod voor basisscholen, zodat alle Groningse kinderen de natuur ingaan en leren over hun eigen omgeving, natuur en duurzaamheid. Om de nieuwe samenwerking en aanpak goed neer te zetten wordt dit programma gefaseerd uitgerold over de provincie. We starten dit jaar in de gemeente Westervolde. Lijkt het je leuk om als vrijwilliger aan de slag te gaan met natuureducatie? Neem dan contact met ons op via vrijwilliger@landschapsbeheergroningen.nl.

Het natuureducatienetwerk Groningen is een initiatief van alle Groningse natuurorganisaties: Het Groninger Landschap, Landschapsbeheer Groningen, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Natuur- en Milieufederatie Groningen en IVN.

Bewoners in het groen: bijenoase Eenrum

Peter van der Mark uit Eenrum pacht een grasveld van de gemeente Het Hogeland. Samen met de gemeente en Landschapsbeheer Groningen is dit veld ingericht als oase voor wilde bijen en hommels. Hij vertelt meer over zijn bijenoase.

Hoe is het idee een bijenoase te maken tot stand gekomen?

“Vlakbij ons huis ligt een flink grasveld waar eigenlijk al jaren weinig mee gebeurde. Er groeide vooral gras en er stonden weinig bloemen. In eerste instantie wilden we het veldje inrichten voor honingbijen en een aantal bijenkasten plaatsen. Met alle berichtgeving dat wilde bijen het moeilijk hebben, besloten we het veld in plaats hiervan voor de wilde bijen en hommels in te richten. We kwamen met ons idee bij Landschapsbeheer Groningen terecht en konden deelnemen aan het project Nederland Zoemt. Samen met Landschapsbeheer Groningen en de gemeente Het Hogeland hebben we een ontwerp gemaakt. Afgelopen winter zijn deze plannen uitgevoerd.”

Wat hebben jullie gedaan om te bijen te helpen?

“Er zijn klimplanten en fruitbomen aangeplant die geschikt zijn als voedselbron voor wilde bijen. Ook is er een stuk grond afgeplagd waar een biologisch bloemenmengsel is ingezaaid met soorten die hier van nature voorkomen. De plaggen zijn opgestapeld, zodat bijen hierin kunnen nestelen. De rest van het grasveld wordt tweemaal per jaar gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd. Dat zorgt ervoor dat het gras in de loop der tijd plaatsmaakt voor wilde bloemen die van nature in deze omgeving voorkomen.”

Heb jij nog tips aan mensen die zelf ook aan de slag willen?

“Leg de lat niet te hoog! Begin eens met een paar aanpassingen in een klein stukje van je tuin. Je kunt bijvoorbeeld experimenteren met een vierkante meter van je gazon door hier



twee keer per jaar te maaien en het maaisel afvoeren of haal een paar tuintegels weg en zaai hier een biologisch mengsel. Kijk wat er gebeurt en wat de natuur je geeft. Gun de natuur wel wat tijd, want vooral op de rijke kleigronden zullen de veranderingen in de eerste paar jaar langzaam gaan. Het veranderen van (een stukje van) je tuin in een bijenoase kost weinig werk en geld, vaak helpt het om juist minder te doen. Als je het leuk vindt, kun je daarna altijd uitbreiden naar andere stukken van je tuin of jouw omgeving!”

IN GESPREK MET:

Anita Jongman van Boerderij Edzemaheerd

Anita Jongman is samen met haar dochter Agnes de Boer boerin op een biologisch melkveebedrijf in het – naar eigen zeggen – mooiste stukje Groningen, nabij Leens. Zij vinden het belangrijk om natuur voldoende ruimte te geven in hun bedrijf. Anita vertelt ons meer over haar ervaringen.



Wat doe je allemaal voor de natuur?

“We werken regelmatig samen met Landschapsbeheer Groningen. In 2014 hebben ze een heg aangelegd om draadafschieding te vervangen. Een groot succes! Afgelopen najaar zijn er bomen geplant via Bomen voor koeien en de erfbeplanting is aangepakt in het project Monumentale boerenerven. Landschapsbeheer Groningen heeft 10 wilgen geknot en 500 struiken aangeplant.”

“We hebben een bloemrijk bijenlint van twee kilometer aangelegd met behulp van crowdfunding. Dit jaar leggen we hier nestheuvels van leemhoudend zand en een insectenhotel bij aan vanuit Nederland zoemt. Afgelopen voorjaar hebben we vogelhuisjes opgehangen. Eén kast was binnen twee dagen al bezet!”

Waarom vind je dit belangrijk?

“Twee jaar geleden had mijn jongste dochter een opmerking over onze nieuwe oude auto met vieze uitlaatgassen. Van het een kwam het ander. We kregen het idee om erfbeplanting aan te planten als compensatie voor mensen die vliegen. Het plan om bomen te laten adopteren ligt nog op de plank. Eigenlijk zijn we altijd met natuur bezig geweest. Zo was mijn schoonvader, sinds 1970 eigenaar van dit grondgebonden bedrijf, een enthousiast vogelman. Het is een bewuste keuze om te investeren in natuur. Het kost tijd en geld en levert geen druppel extra melk op. Toch vinden we het belangrijk ons in te zetten voor de natuur!”

Hoe combineer je het bedrijf met natuur?

“Sinds 2009 is het bedrijf biologisch. We gebruiken geen kunstmest of bestrijdingsmiddelen en hebben deels blijvend grasland. Deze diepere beworteling is gezonder voor de koeien. Eventueel onkruid halen we er met de hand uit.”

“De keuze om te investeren in de natuur is ook om burgers te betrekken bij de boer. Onze bloemenstrook is een mooi voorbeeld. We zoeken de verbinding met burgers om te laten zien hoe boerinnen zich inzetten voor meer dan alleen melk. Wij horen ook graag van burgers wat hen interesseert, wat ze graag willen weten over ons werk en of ze de inzet voor natuur inclusieve landbouw waarderen.”

Wil je meer weten over deze plannen? Neem dan een kijkje op hun website www.boerderij-edzemaheerd.nl. Daar kan je ook een bericht versturen om ideeën uit te wisselen over natuurinclusieve landbouw.

Parels van poelen

Gewapend met een schepnet en Heukels' Flora van Nederland struint een handjevol vrijwilligers door het Gorecht. Dit jaar zullen ze de laatste poelen in het Gorecht inventariseren. Poelen zijn hotspots voor biodiversiteit in het landschap en wij willen graag weten wat er groeit en bloeit.

Poelen

Poelen zijn natte eilanden in een droog landschap. Water is van levensbelang voor alle soorten. Amfibieën en verschillende insectensoorten brengen een groot deel van hun leven in het water door. Voor vogels en zoogdieren zijn poelen een bron om te drinken of te baden.



In het rivier- en beekdallandschap staan de poelen door de hoge waterstand in de winter meestal in verbinding met andere wateren, maar op onze hogere zandgronden zijn de poelen nagenoeg altijd afgesloten van andere wateren. Deze isolatie zorgt vaak voor natuurlijke visvrije wateren, waardoor er grote ecologische verschillen zijn met sloten of meren. Ster-

ker nog, een deel van de poelen droogt 's zomers op, wanneer amfibieën en insecten op land leven. Vissen overleven deze droogte niet. Vissen eten amfibieën en ongewervelden. In hun afwezigheid zijn de larven van libellen en enkele andere insecten de toproofdieren in de poelen.

De vegetatie in en rondom de poel bepaalt voor een groot deel de ecologische kwaliteit van de poel. Voor veel dieren is de vegetatie die er groeit namelijk de plek om eieren af te zetten, van te eten of om in te schuilen. Dit geldt voor de waterplanten in de poel, maar ook voor de landvegetatie en omliggende bossen.

Inventarisatie

Rond 2000 zijn de poelen in het Gorecht geïnventariseerd. Een groep actieve vrijwilligers is sinds 2018 van deze poelen opnieuw gegevens over de flora en fauna aan het verzamelen, zodat we de gegevens kunnen vergelijken. Alle plantensoorten in en rondom de poel worden op naam gebracht en er wordt ingeschat hoeveel er van elke soort aanwezig zijn. Sommige soorten zijn algemeen bekend en gemakkelijk te herkennen. Andere soorten kosten meer tijd en aandacht. Met een loepje worden nootjes en schutbladen bekeken om erachter te komen welke zegge er staat. Dit moet soms ook in de juiste tijd van het jaar gebeuren, want anders zijn bepaalde soorten helemaal niet van elkaar te onderscheiden.

ZONDER BEHEER GROEIT EEN POEL LANGZAAM VOL

Het herkennen van waterplanten is lastiger dan het herkennen van landplanten. Dat geldt ook voor het verzamelen van deze planten. Dit doen de vrijwilligers met een schepnet. Vroeger werd dit met een waadpak gedaan. Hier zijn we vanaf gestapt, omdat sommige poelen een hele dikke sliblaag hebben waarin je vast kunt komen te zitten.

De inventarisatie richt vooral op planten, maar waarnemingen van zwammen worden ook genoteerd. Waarneming van dieren in en rondom de poelen wordt niet structureel gedaan. Dit komt omdat het waarnemen van de

veel diersoorten sterk gebonden is aan de tijd van het jaar en de weersomstandigheden. Om deze soorten goed te inventariseren, zijn meerdere veldbezoeken per poel nodig. Een mooie missie voor de toekomst!

Beheer

Het hoofddoel van de inventarisatie is om een beheeradvies te kunnen geven aan de eigenaar. Goed beheer voorkomt dat een poel zal overwoekeren of verdwijnen.

Zonder beheer groeit een poel langzaam vol. Ook vanaf de rand kunnen landplanten de poel langzaam bezetten. Dit proces heet verlanding. Dit zorgt er uiteindelijk voor dat de poel verdwijnt, samen met de soorten die hier leven. Bij een hoog gehalte aan voedingsstoffen gaat de groei van planten en algen in een poel extra snel. Hierdoor wordt de verlanding versneld en neemt het aantal bijzondere plantsoorten af. Veel planten groeien namelijk niet goed meer als het gehalte aan stikstof of fosfaat te hoog is.

Er is daarnaast warmte nodig om het onderwaterleven te laten groeien. Als er veel schaduw is door bijvoorbeeld bomen, wordt het licht tegengehouden en warmt een poel minder snel op. Bladval zorgt er daarnaast voor dat het gehalte aan voedingsstoffen omhoog gaat. Door te zorgen voor voldoende lichtinval is dit probleem gemakkelijk te voorkomen.

Een heel ander probleem is de aanwezigheid van invasieve exoten. De grootste overlast in poelen komt momenteel van watercrassula. Deze soort kan in korte tijd een poel volledig te overwoekeren. Daardoor is er geen plek meer voor inheemse soorten. Een klein stukje stengel kan al problemen veroorzaken. Het is dus belangrijk dat vrijwilligers het schepnet en hun laarzen goed schoonmaken na ieder bezoek aan een poel.

De soorten die in en rondom een poel groeien zeggen veel over het beheer dat nodig is om deze poelen als parels van biodiversiteit in het Gorecht te behouden. De vrijwilligers die in juni alle soorten in kaart brengen, steken ook in het najaar hun handen weer uit de mouwen om daadwerkelijk bij te dragen aan het behoud van de biodiversiteit. Wil jij meer weten of als vrijwilliger meehelpen aan het inventariseren en/of onderhouden van de poelen? Neem dan contact met Irene Lantman: i.lantman@landschapsbeheergroningen.nl.



Gebiedsbiografieën Groningen

De landschappelijke rijkdom van Groningen zoals we die nu kennen, is het resultaat van duizenden jaren samenspel tussen mens en landschap! In het kader van de actualisatie van de Kwaliteitsgids Groningen heeft Landschapsbeheer Groningen zeven gebiedsbiografieën opgesteld voor de provincie Groningen. Overeenkomend met de zeven deelgebieden waarin Groningen in de Kwaliteitsgids is ingedeeld op basis van landschappelijke kenmerken: Zuidelijk Westerkwartier, Wierdenland & Waddenkust, Centrale Woldgebied & Duurswold, Gorecht, Veenkoloniën, Oldambt en Westerwolde.



De gebiedsbiografieën zijn geschreven door een breed schrijftteam, bestaande uit archeologen, erfgoed specialisten en ecologen van de provincie Groningen, de hoogleraar Landschaps geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen en landschapshistorici van Landschapsbeheer Groningen. Een gebiedsbiografie beschrijft in woord en beeld hoe de basis voor een gebied is gevormd en hoe dit in de loop van de tijd is veranderd.

Om de (ontstaans)geschiedenis van de zeven deelgebieden te vertellen wordt de kennis die de schrijvers meebrengen uit hun eigen specialisme samengebracht tot een overkoepelend verhaal. De fysisch-geografische processen vormen de basis voor ieder stuk. Deze processen hebben immers het onderliggende landschap gevormd.

De beschrijving van de geschiedenis van de deelgebieden geeft weer in welke tijdperiode en op welke manier de huidige sporen in het landschap zijn ontstaan. Dit kunnen geologische resten zijn uit de ijstijden, zoals zandruggen, kwelderwallen, pingoruïnes of waterlopen. Maar ook archeologische vondsten, bijzondere cultuurhistorische landschapselementen en landschapsstructuren, flora of fauna en erfgoed. Deze gebiedskenmerken vormen de identiteit van een regio en maken het gebied uniek en herkenbaar. Een

typisch Gronings landschap waar we trots op zijn en ons thuis en welkom voelen! Denk hierbij bijvoorbeeld aan de pingoruïnes uit de laatste twee ijstijden, de Middeleeuwse esdorpenstructuur in Westerwolde, de wierdedorpen op de kwelderwallen in het Wierdenland & Waddenkust, de veenkoloniale verkelingspatronen in de Veenkoloniën of de houtsingels in het Westerkwartier.

De gebiedsbiografieën zijn binnenkort te raadplegen via www.kwaliteitsgids-groningen.nl. De Kwaliteitsgids is gemaakt om iedereen die zich bezighoudt met erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap te inspireren en levert input voor beleid en doorontwikkeling van de leefomgeving. Het doel is om de Groningse identiteit te bewaren, herstellen en verder te ontwikkelen om zo de provincie aantrekkelijk te houden. Daarnaast zijn de gebiedsbiografieën natuurlijk ook bestemd voor de geïnteresseerde lezer. De komende jaren zal per deelgebied verder gewerkt worden aan een uitgebreidere en meer gedetailleerde gebiedsbiografie.

Wil je meer weten over dit project, of over onze andere projecten in het cultuurhistorische landschap, neem dan contact op met Georgine Somer, senior adviseur, g.somer@landschapsbeheergroningen.nl of 050-534 51 99.

Zonder bijen geen appels en peren

Zoals inmiddels wel bekend is, zijn wilde bijen en andere bestuivende insecten heel belangrijk voor de productie van ons dagelijkse voedsel. Een fruitboom is een mooi voorbeeld van een voedselbron voor zowel mens als dier. De bloesem levert stuifmeel en nectar aan de bijen en de bijen zorgen ervoor dat de bloemen bestoven worden, zodat de vruchten kunnen groeien die wij kunnen eten. Zonder bijen, geen appels, peren, kersen, walnoten en nog veel meer!

Bloemetjes en bijtjes, hoe zit het ook alweer?

Het bestuiven van fruitbomen is een bijkomend resultaat van het verzamelen van nectar en stuifmeel. Het gaat de insecten uitsluitend om het verzamelen van voedsel, maar voor fruitbomen - die voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van insecten - is een bezoek van een bij, hommeltje of ander insect van essentieel belang. De boom lokt hen met de nectar diep in de bloemen. De insecten komen hierop af en vegen met hun lichaam langs de stuifmeelkorfjes. De pollen blijven in de beharing hangen en komen zo bij de volgende bloem. De bestuiving is een feit.

Wie bestuift wie?

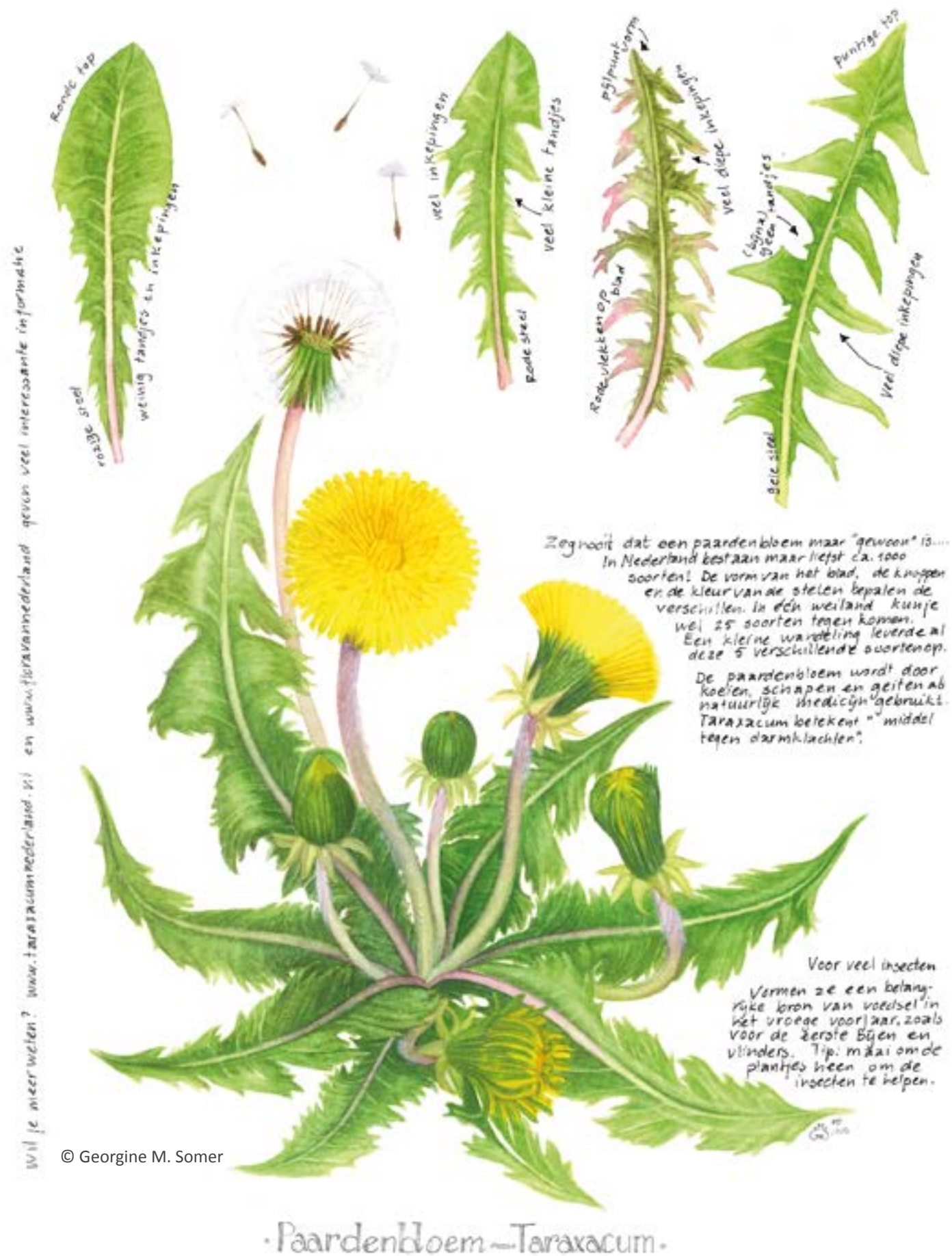
De meeste fruitbomen worden bestoven door andere fruitbomen in de omgeving. De bestuiving tussen de bomen vindt plaats door insecten en in enkele gevallen door de wind. De fruitbomen moeten gelijktijdig in bloei staan. Hierdoor hebben ze een overlappende periode waarin ze stuifmeel kunnen ontvangen van elkaar. Peer bestuift peer, appel bestuift appel. Sommige soorten zijn zelfbestuivend. Een nadeel hiervan is dat de bomen minder en kleinere vruchten geven dan bij kruisbestuiving.

Zelf aan de slag

Als je een of meerdere fruitbomen gaat aanplanten is het slim om uit te zoeken welke soorten elkaar bestuiven. Kijk als je gaat aanplanten ook even welke soorten er al staan in jouw omgeving, want misschien staat er al een appel- of perenboom die jouw boom kan bestuiven. Het advies is om een maximale afstand van 100 meter tussen de kruisbestuivende bomen aan te houden. Overweeg bij het planten van een fruitboom ook eens de oude Groningse fruitrassen, zoals Winschoter Glorie, Groninger Pippeling en Zoete Kroon.

Voor advies over de soorten en de aanplant van fruitbomen, kun je altijd terecht bij een lokale kwekerij. Je vindt ook tips over aanplant van fruitbomen en het verhogen van de biodiversiteit in de boomgaard op onze website: www.landschapsbeheergroningen.nl

BOTANISCH SCHETSBOEK



© Georgine M. Somer



Maaïen of zaaien?

Is het gras bij de burens groener? Goed bezig! Het omtoveren van een groen gazon naar een weelderig bloemveldje is een cadeautje aan de natuur. Hier krijg je antwoord op de vraag: maaïen of zaaien?

Verschralen

Vaak maaïen zorgt voor een grasveld zonder bloemen. De meeste plantensoorten groeien namelijk vanuit de top. Maai je dit af, dan kan die plant niet meer groeien. Gras heeft zijn groeipunt juist vlak boven de bodem en blijft daardoor staan bij een maaibeurt.

Veel grassen groeien goed op een hele voedingsrijke bodem. Een armere bodem betekent dus minder grassen en meer bloemen en kruiden. Als je de voeding weghaalt door het maaisel af te voeren, verdwijnen de voedingsstoffen langzaam uit het gazon. Het gevolg is dat de bodem verschaalt, de grassen verminderen en andere plantensoorten opkomen.



Maaïen

Afhankelijk van hoe voedselrijk je bodem is, maai je een tot drie keer per jaar. Hoe breder de grassprietten, hoe rijker jouw bodem is. Er zijn twee piekmomenten in de bloei van bloemen: in het voorjaar en de zomer. Het beste is om niet tijdens de bloei te maaïen. Maai altijd in het najaar. Een rijke bodem? Extra maaïen kan het beste in april of juli. Probeer je maaibeurt zo te plannen dat je tussen de twee bloeipieken in zit.

Laat het maaisel een paar dagen liggen voordat je het weghaalt, zodat zaad uit het maaisel kan vallen. Eenjarige soorten kunnen dan het volgende jaar weer opkomen. Let op, maai niet alles tegelijk om beschutting te houden voor insecten. De maaibeurt erna laat je weer een ander deel staan.

Zaaien

Maaïen zorgt vanzelf voor een natuurlijke toename van de soorten. Duurt het jou te lang? Dan kun je ervoor kiezen om te zaaien. Maai daarna zoals hierboven is beschreven. Er zijn veel verschillende mengsels op de markt. Als je natuur wilt helpen, kies je voor een biologisch mengsel met inheemse soorten. Daar zit geen gif in en inheemse bloemen zijn het meest aantrekkelijk voor onze diersoorten.

Zaaien kan op twee manieren: inzaaien en doorzaaien. Bij inzaaien heb je open grond. Het voordeel hiervan is dat het mengsel met zaad nagenoeg de enige soorten zijn die opkomen. Pas hierbij op dat je niet te diep omspit om het diepere bodemleven te beschermen, maar plag een laagje van ongeveer 5 centimeter af. Als alternatief kan je ook doorzaaien. De nazomer is dan de beste periode om te zaaien.





ZONDER BEHEER GROEIT EEN POEL LANGZAAM VOL

Maaien met de zeis

Eeuwenlang was de zeis het gereedschap om gras te maaien. Hannekemaaiers kwamen tot in de 19e eeuw als seizoenwerkers uit Duitsland om hier de boeren te helpen bij het maaien. Na de Tweede Wereldoorlog verdwenen door nieuwe technieken en schaalvergroting in de landbouw veel oude ambachten, zoals het maaien met de zeis. Tegenwoordig weten we dat deze ontwikkelingen grote gevolgen hebben voor de biodiversiteit.

Landschapsbeheer Groningen zet zich in voor het versterken van het cultuurlandschap en de biodiversiteit. We hebben op veel plekken in Groningen samen met bewoners en vrijwilligers landschapselementen aangelegd, hersteld of in beheer. Denk hierbij bijvoorbeeld aan boomgaarden, bloemrijke dijken en bijenidyllen. Het maaien met zeis is een perfect middel voor kleinschalig beheer van deze elementen met oog voor biodiversiteit.



Mens en natuur in cadans bij de Zeisbrigade

De zeisbrigade van Landschapsbeheer Groningen combineert de zorg voor het landschap, het vakmanschap en plezier van het maaien met de zeis tot gepassioneerd milieuvriendelijk maai-beheer. De bodem wordt minimaal belast, minder zaden gaan verloren en er is geen machinelawaai. Het restproduct kan kwalitatief goed gehooit en gebruikt worden. Insecten en dieren hebben tijd om weg te komen en zeldzame en bloeiende planten zijn gemakkelijk te omzeilen. Het maaien gaat net zo snel als een bosmaaier en is veiliger. Mensen omschrijven het maaien met de zeis als "het straalt rust uit, ieder is in zijn eigen ritme lekker bezig". Ontspanning door inspanning!

Het maaien met de zeis verbindt mensen. Er ontstaan kleine kringlopen waarbij het gemaaide gras bijvoorbeeld naar de lokale kinderboerderij gaat. Jong en oud vinden elkaar in het oude vakmanschap en daarmee blijft het immateriële erfgoed behouden. Onze enthousiaste instructeurs van

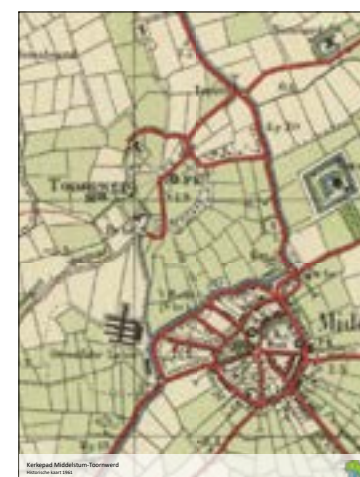
' HET STRAALT RUST UIT, IEDER IS IN ZIJN EIGEN RITME LEKKER BEZIG

de zeisbrigade geven workshops, demonstraties en cursussen en er worden zelfs wedstrijden georganiseerd. Men leert hier dat er meer bij komt kijken dan alleen het maaien; een zeiser moet haren (scherp maken van de zeis), de strekel hanteren en het maaisel verwerken, bijvoorbeeld door het op 'oppers' of 'ruiters' te zetten. Veel mensen hebben nog een zeis in de schuur liggen, maar gebruiken die niet meer. Ze kennen het nog uit hun jeugd, het roept nostalgie op, maar ook respect voor het land.

De instructeurs van de zeisbrigade delen graag hun kennis, passie en hun plezier. Wil je informatie of ook leren maaien met de zeis, stuur een email naar: vrijwilliger@landschapsbeheergroningen.nl.



De landschappelijke quickscan



Steeds meer vraag

Landschapsbeheer Groningen ondersteunt initiatieven van gemeenten, agrarische collectieven, waterschappen, individuele eigenaren en dorpen die een relatie hebben met de leefbaarheid en de kwaliteit van het landschap. Waar sommige initiatiefnemers grotendeels zelfstandig opereren en veel kennis en kunde in huis hebben, vragen andere groepen een meer intensieve ondersteuning. Wanneer een bewoner of dorp een initiatief aandraagt, is er vaak behoefte aan een toetsing van de ideeën voordat de planvormingsfase start. De belangrijkste vragen op dat moment zijn: passen de plannen bij de karakteristieken van het betreffende landschap? En is het plan landschappelijk wenselijk en inpasbaar?

Aangezien steeds meer bewonersgroepen contact opnemen met onze organisatie, groeit de behoefte aan een landschappelijke quickscan, waaruit blijkt of de ideeën inderdaad wenselijk zijn vanuit landschappelijk oogpunt. De visie van Landschapsbeheer Groningen is dat een landschappelijke quickscan vast onderdeel moet zijn van ruimtelijke ingrepen, hoe klein ze ook zijn. Op die manier dragen we bij aan de versterking en het behoud van de landschappelijke karakteristieken.

Doel en werkwijze

Om in deze behoefte te voorzien, biedt Landschapsbeheer Groningen een product aan: de landschappelijke quickscan. De landschappelijke quickscan is een op zichzelf staand maatwerkproduct. De quickscan voorziet in een korte toetsing van de voorgestelde ideeën of maatregelen. Zo wordt in een vroeg stadium advies gegeven over de landschappelijke aspecten van het initiatief.

Landschapsbeheer Groningen heeft de kennis en expertise in huis om de ideeën te toetsen aan de hand van diverse bronnen. De landschappelijke quickscan is een bureaustudie waar bij voorkeur een veldbezoek aan gekoppeld wordt. Samen met de initiatiefnemer worden ter plekke landschapshistorische aspecten bekeken, evenals zichtlijnen en plaatselijke flora en fauna.



Het kerkepad als voorbeeld

Een actueel voorbeeld van een landschappelijke quickscan is het kerkepad van Middelstum naar Toornwerd. Op initiatief van een bewoner nam de gemeente Eemdelta contact op met Landschapsbeheer Groningen, om mee te kijken naar plannen rondom het kerkepad. Wat past hier, landschappelijk gezien wel en wat niet? Door een quickscan te doen, en vervolgens een veldbezoek in te plannen met de betrokken partijen, is al snel duidelijk wat past in het gebied. Zo kunnen we een mooie start maken met de volgende fase: een schetsontwerp!

Wil je meer weten of de Landschappelijke quickscan? Kijk dan op onze website of stuur je vraag per e-mail naar info@landschapsbeheergroningen.nl.

FLORA EN FAUNA



Dood hout leeft

Biodiversiteit betekent een grote verscheidenheid aan levensvormen. Het klinkt daarom paradoxaal dat ook aftakeling en uiteindelijk dood bijdragen aan deze verscheidenheid. De gevleugelde uitspraak; "dood hout leeft" doelt daar ook op.

Zwammen, insecten, vogels en zoogdieren maken gebruik van houtrot. Als voedsel maar ook broedgelegenheid. Larven leven soms meerdere jaren in bomen voordat ze zich ontwikkelen tot bijvoorbeeld vlinders of torren. Spechten maken hun nestholtes op plekken die minder vitaal

zijn. Ze vinden deze feilloos door te roffelen op de stam en zo zwakke plekken te vinden. Ik moet daar vaak aan denken als ik de visuele boomcontroles doe en daarvoor met een houten hamertje op de stam klop om onregelmatigheden te ontdekken.

Er zijn maar weinig bomen die de ultieme leeftijd halen. Klimatologische veranderingen of menselijk handelen zorgen vaak voor een vroegtijdig einde. Vanuit veiligheidsaspecten worden kwijnende en dode bomen vaak verwijderd. Toch is het belangrijk om ook te denken aan de functie die dit soort elementen nog kunnen hebben. Natuurlijk is veiligheid leidend, maar vaak kun je ook in plaats van het compleet weghalen van de boom zorgen dat deze minder gevaarlijk is. Daarbij is ook bepalend waar de boom zich bevindt. Door de toenemende recreatiedruk wor-

den zelfs in bosverband dode en zieke bomen verwijderd.

Een aantal keren heb ik de verleende kapvergunning kunnen laten vervallen door de oorzaak van de onveiligheid weg te nemen. Een mooi voorbeeld was in Sellingen waar een linde stond met een grote holte erin. Door de kroon fors terug te snoeien was het gevaar geweken. De prachtige holte kon blijven bestaan en diende twee jaar daarna als broedplek voor de bosuil die met succes drie jongen voortbracht.

Boommarters en eekhoorns maken ook gebruik van holtes. En natuurlijk de vleermuizen!

Het zal niet altijd mogelijk zijn om minder vitale bomen te sparen maar een kapvergunning aanvragen of verlenen op basis van angst of bij sprake van overlast staat open voor discussie. Ook hanteren veel gemeenten als kapbeleid dat aanvragen voor een boom met een diameter van 30-40 cm niet nodig is. De hele nieuwe generatie bomen is hierdoor vogelvrij verklaard! Er ligt hier een taak voor gemeentes en andere (natuur)beherende instanties. Laten we streven naar een bomenbestand met diversiteit in leeftijd, met een gezonde mix van een jonge, volwassen en oude bomen.

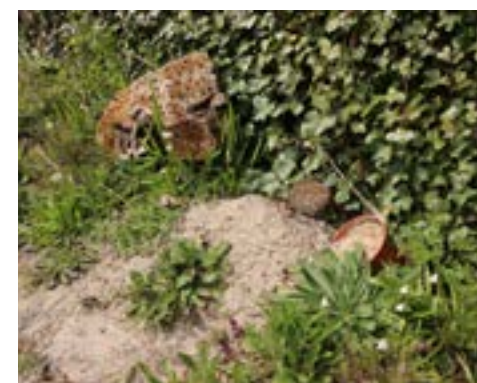
André Eijkenaar



AAN DE SLAG

Een natuurvriendelijke tuin

Een natuurvriendelijke tuin is ideaal voor dier en mens, want jij hebt er weinig onderhoud aan! Het beheer van een natuurvriendelijke tuin wordt gekescherend ook wel klapstoelbeheer genoemd. Het fijne is dat je aan de buurman precies kan uitleggen waarom jij niet wekelijks maait en het takafval hergebruikt. Met onze tips verander jij je achtertuin in een paradijsje voor vogels, insecten, egels en nog veel meer dieren!



1. Van gazon naar bloemenweide

Maai (een stukje van) je gazon alleen in het najaar, nadat de meeste bloemen zijn uitgebloeid. Voer het maaisel af. Dit zorgt ervoor dat grassen binnen enkele jaren plaatsmaken voor bloemen. Laat in de winter een deel van je bloemenweide staan voor overwinterende insecten.

2. Een bloeiende tuin

Plant bloembollen, bloemenborders met vaste planten, (fruit)bomen en bloeiende struiken. Allemaal zorgen ze voor kleur, maar ze brengen ook leven in jouw tuin. Insecten komen voor nectar en stuifmeel en vogels komen voor de insecten. Gevallen fruit valt trouwens ook goed in de smaak bij insecten, vogels en mens! Probeer te zorgen dat er vanaf het vroege voorjaar tot het najaar altijd iets in bloei staat.

3. Plant en zaai inheemse soorten zonder gif

Plant en zaai vooral soorten die van nature in jouw omgeving voorkomen. Onze lokale insecten zijn namelijk aangepast op de planten die hier thuis horen. Ga ook na of er geen gif is gebruikt bij de teelt van jouw zaden of planten om schade aan de natuur te voorkomen. Als je kiest voor biologische teelt zit je altijd goed!

4. Afval bestaat niet

De natuur is in staat alles te hergebruiken. Heb je snoeiafval? Gooi het dan niet weg, maar maak er een rommelhoekje of een takkenril van.

5. Help een handje met nesten

Hang nestkasten op voor vogels en vleermuizen, bouw een egelhotel, plaats een insectenhotel met holle stengels, leg een stuk hout met geboorde gaatjes neer, plaats een hommelpotje in de grond en/of maak bijennestheuvel van leemhoudend zand.

6. Water

Een ondiepe poel met een flauwe rand zorgt er voor dat dieren water kunnen drinken, en er ook weer uit kunnen komen. Dieren drinken hier van, badden er in, of leggen er eitjes in af. Heb je liever geen poel in je tuin of op je balkon? Een vogelbadje is een simpel alternatief.

BELEEF HET LANDSCHAP

Een groene stadswandeling Rondje Veendam (10,3 km)

Een wandeltocht door en langs de oude Veenkoloniën

Veendam is de hoofdplaats van de Veenkoloniën in het zuidoosten van de provincie Groningen. Lang geleden was dit een hoogveengebied met niets dan stilte en leegte. Vanaf de achttiende eeuw werden de veengronden op grote schaal ontgonnen. Er was behoefte aan landbouwgrond, betere infrastructuur en natuurlijk turf: het



‘bruine goud’. Er kwamen rechte kanalen en langgerekte nederzettingen en er ontstond veenkoloniale scheepvaart en internationale handel. De Groninger Veenkoloniën kennen een unieke geschiedenis, die op een prachtige manier wordt verteld in het Veenkoloniaal Museum.

Brouwhotel Parkzicht

Midden in Veendam tref je Brouwhotel Parkzicht. De bijzondere glazen brouwketels staan in het restaurant, waar de speciaalbieren - onder de prachtige naam Bogdike - op ambachtelijke wijze worden gebrouwen.

Borgerswold

Het 450 hectare grote park Borgerswold kenmerkt zich door de vele watertjes en de witgeschilderde ophaalbruggetjes. Je kunt even pauzeren bij de Borgerswoldhoeve: een veenkoloniale boerderij, herbouwd in het begin van de jaren ‘70.



Kinderboerderij en hertenkamp

Aan de rand van het Borgerswold ligt een kinderboerderij met konijnen, geiten, kippen en vele andere dieren. Tijdens je stadswandeling is dit een erg leuke stop met kinderen. Vlak bij het Veenkoloniaal Museum bevindt zich een hertenkamp: deze mag je dan ook niet missen! Bij het hertenkamp staat ook de indrukwekkende Wilkensfontein.

Wandelknooppunten

13 – 14 – 20 – 21 - 13

Meer informatie is te lezen op de website van Routebureau Groningen: www.routesingroningen.nl. Hier is de route ook als GPX/PDF te downloaden.

Bron: Sanne Meijer en Marketing Groningen